

Mate Šimundić

Slovak JANKO TOMBOR – hrvatski književnik

Prvi poznati Slovak komu Hrvatska posta za svagda drugom domovinom bijaše nadareni jezikoslovac Bogoslav Šulek (1816-1895), drugi pak pjesnik i pripovjedač Janko Tombor. Zanimljivo je da su obojica dospjela u Hrvatsku dok studirahu bogosloviju: Šulek protestantsku, Tombor katoličku. Prvi zbog naglušnosti nije zaređen, drugi je cijeli život proveo u svećeničkome zvanju. Šulek je vršio građanske dužnosti gotovo sve vrijeme u središtu – u Zagrebu, Tombor u pokrajini, no u neposrednu dodiru sa Zagrebom, barem jedno razdoblje.

Kao mladi čovjek Tombor je pisao političke članke, pjesme i pripovijetke, međutim o njemu se nije pisalo. Ne nađe se niti jedan književni poslenik ili kritičar koji bi se osvrnuo na njegovo književno djelo ili piščevu osobu. I to usprkos činjenici što u doba Bachova apsolutizma i nakon njega Janko Tombor uživaše glas jednoga od najboljih tadašnjih pripovjedača. U onodobnoj Hrvatskoj nitko se nije latio pera i predstavio pisca kulturnoj javnosti; nije to učinjeno ni onda kada je isti primio književnu nagradu za jednu svoju pripovijetku. Postupno se Tombor trnuo u književnosti i potom uskoro posve zamuknuo i počeo se sve više predavati politici, da bi se poslije desetak godina i iz nje povukao. I tako nečujno padaše u zaborav. Tomu je i nehotice donekle doprinio i August Šenoa. Sama pojava Šenoa bijaše dobrano potisnula svoje prethodnike, tj. književnike iz apsolutističkoga doba i nakon njega. A pokoljenje hrvatskih realista zapostavljalo je opet Šenou, premda ih je on manje ili više sve podignuo na književne noge. Stasali su u književnost vođeni njegovom rukom.

Stjecajem dakle određenih prilika Tombor je bio pao u potpun zaborav. I ne jedino Tombor. Za ljubav istine valja kazati kako jednaku sudbinu bijaše doživjelo cijelo njegovo književno pokoljenje, ono iz vremena apsolutizma. To su: Juraj Tordinac, Jure Augustinović, Ivan Kaznačić, Franjo Jukić, Antun Ročić, Ante Zorčić, Ivan Filipović, Vladislav Vežić, Stjepan Ilijašević, Mate Baštijan, Ivan Despot i dr. Svi se nađoše izgubljenima zbog svoje osrednjosti i epigonstva.

Nakon što je minulo XIX stoljeće i još bio živ malo koji spomenuti književnik, kada u godinama Hrvatske moderne ratovahu međusobno „Mladi“ i „Stari“ pisci oštrim polemičkim člancima, tada je progovoreno i o hrvatskim književnicima iz sredine XIX stoljeća. Više informativno i uopćeno, no za početak ipak dosta.

Tombor je imao tu sreću da je doživio početak XX stoljeća i prva zanimanja za književnike svojega pokoljenja. Doktor je Nikola Andrić proučavao književnost iz doba Bachova apsolutizma. Kada je čuo da je živ Janko Tombor, obratio mu se molbom neka o sebi pribilježi osnovne životopisne podatke i one što se odnose na njegov književni rad. Radi toga je Andrić bio došao k starcu u Đakovo i poduže s njime razgovarao. Znanstvena radoznalost N. Andrića išla je tako daleko da je pregledao sve Tomborove rukopise. Među njima je pronašao dvije neobjavljene pjesme te ih uskoro tiskao. Pisac mu je kazivao u pero svoj životni put iznoseći ono što je moglo najviše zanimati povjesničara književnosti. Pružio mu je svoj kratak životopis. Andrić ga je objelodanio u knjižici „Pod apsolutizmom“ (Zagreb 1906). Evo što ističe:

„U velikom nizu zanimivih novih zvijezda na literarnom horizontu apsolutističkog neba stajao je znameniti pisac Janko Tombor o kojemu za čudo ni jedan naš literarno-historijski prijedlog ne spominje ni jedne živopisnije riječi. Do danas nismo znali ni tko je ni šta je; gdje je rođen i da li je možda već preminuo. Zato će jamačno biti od velikog interesa, ako objavimo cijeloj današnjoj književnoj generaciji, da Janko Tombor još i danas živi kao umirovljeni piškorevački župnik i dekan đakovačke biskupije. Obratio sam se lično na njega, te sam dobio glavne biografske podatke.

Rodio se dakle 7. siječnja 1825. u Žilini (Solni), gradiću trenčinske županije, a pravo mu je krsno ime: Ivan Krstitelj. Kako vidimo: porijeklom je Slovak kao i Bogoslov Šulek. Došavši godine 1844. kao klerik u peštansko centralno sjemenište, uhvati se u kolo s ostalom svojom slavenskom braćom, najviše s Hrvatima: Nikolom Horvatom, Adolfom Veber-Tkalčevićem, Eugenom Kvaternikom, Antunom Starčevićem, Vardijanom, Jakševcem i Šagovcem.

Kao Slovak bio je dakako učenik Jána Kolára, te ga je i posjećivao u tamošnjem protestanskom župnom uredu, a već je kao bogoslov pisao mnogo u slovačkim političkim novinama. No baš radi ovog svog rodoljubivog djelovanja morale sebi potražiti – drugu dijecezu. Hrvati ga nagovoriše da pođe u njihove krajeve, kamo je i njega samoga vukla želja, jer su se tragovi zanosnog ilirskog pokretnog vala razabirali sve do Pešte. Dobivši preporuke od Štura i Hurbana na tadašnje profesore đakovačkog seminara: Matu Topalovića i Josipa Jurja Strossmayera, zaputi se godine 1846. u Đakovo, gdje ga zaista biskup Kuković primi pod svoje okrilje. Godine 1848. bješe zaređen, te je kao kapelan već surađivao u našim listovima „Slavenskom Jugu“ i „Südslawische Zeitung“, pišući političke članke, prevadajući, pjevajući i skladajući pjesme, jer je bio vrlo muzikalan. Književni rad mu je razasut po „Danici“, „Katoličkom listu“, „Nevenu“ i

„Dragoljubu“. Od godine 1862. župnik je i dekan u Erdeviku (koju je župu i osnovao), gotovo je sav svoj potonji rad usredotočio u politici, te je god. 1867. izabran i narodnim zastupnikom u Srijemu, što je i ostao i na saborima od 1870. do 1878. Ovih posljednjih sedam godina – dakle i za kobnih revizionálnih – bio je kao hrvatski delegat u Pešti i bilježnik, jer je dobro znao mađarski. God. 1875. povjeri mu Strossmayer svoju patronatsku župu Piškorevce, gdje je sve do prije poldrug godine župnikovao. Danas Tombor živi u Đakovu, te pokazuje i u svojoj dubokoj starosti živ interes za svaku hrvatsku kulturnu i političku stečevinu“ (55 - 57.).

Nema sumnje da je navedeno dosta šturo i nepotpuno iako su pribilježeni dalje podaci o njegovim književnim djelima. Možda je Andrić štošta ispuštao, kako bi prostornost bila u skladu s onim što je rečeno o drugima, ili se starcu naprosto nije dalo govoriti o davno minulim događajima i životu. To što bi mu moglo goditi u njegovim mladim godinama i bilo sasvim normalnim, tada, pred smrt, bijaše mu sigurno teško. Mogao je u svemu vidjeti ironiju sudbine. Što se može kada su hrvatski književnici obično doživljavali priznanje nakon smrti! Unatoč svemu navedeni su podaci ostali gotovo jedino o Tomborovu životu te se isti povlače odnosno nalaze u osvrtima o književniku.

Tombor se našao u knjizi „Znameniti i zaslužni Hrvati“ (Zagreb 1925.). Na str. 264. iznijeti su osnovni životopisni podaci o njemu. Kao vrijedan prenosim onaj gdje stoji kako je 1846. godine primljen u đakovačku biskupiju i da je „jedan od najboljih hrvatskih pisaca za apsolutizma.“

Usput rečeno, Tombor je dobio određen prostor u „Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj“, sv. IV., 1929., str. 824. Zapisano je da su podaci crpljeni iz Andrićeva djela „Pod apsolutizmom“.

Antun Barac, najmjerodavniji povjesničar hrvatske književnosti, u svojem (posmrtnome) djelu „Hrvatska književnost“, knjizi II., Zagreb 1965., o Tomborovu životu kaže:

„Tombor je rođeni Slovak. Rodio se 7. I 1825. u Žilini (Solni), gradiću trenčinske županije. U sjemeništu u Pešti upoznao je Adolfa Vebera Tkalčevića, Eugena Kvaternika, Antuna Starčevića i druge Hrvate, te je 1846. nakon dovršena školovanja otišao da služi u Hrvatskoj, u Đakovu. Od 1862. bio je župnik u Erdeviku, a od 1875. u Piškorevcu (sic!). G. 1876. izabran je za srijemskog narodnog poslanika; poslanik je bio i na saborima 1870. i 1878. Kao umirovljeni piškorevački župnik živio je u Đakovu. Umro je 30. I 1911.“ (str. 163.).

Poznato je kako Barac nije patio od faktografskih podataka, ali je ovdje prešao u drugu krajnost: donio je svega nekoliko važnih nadnevakâ iz Tomborova života. Jedna ovakva povijest književnosti ne bi smjela ostaviti tolike praznine. Ispada kako je Tombor bio svršio bogosloviju prije dolaska u Hrvatsku, zatim se prihvatio posla u Đakovu. Nakon službe u Đakovu slijedi župnikovanje

u Erdeviku. O tome ću kasnije, ali je logično da je službovao u Đakovu do odlaska u Erdevik.

Godine 1965. u Zagrebu je izišla knjiga „Hrvatski narodni preporod II“ u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga je obilježena br. 29. U njoj je zastupljeno više pisaca, među kojima je i Janko Tombor. Uvodni sastav napisao je Jakša Ravlić. O piščevu životu izrečeno je sljedeće:

„Tombor se rodio 7. siječnja 1825. u Žilini (Solni), gradiću trenčinske županije u Slovačkoj. Godine 1844. došao je u peštansko sjemenište i tamo upoznao Adolfa Vebera, Eugena Kvaternika, Antu Starčevića i druge ljude iz Hrvatske. Poslije dovršena školovanja god. 1846. opredijelio se da služi u Hrvatskoj, te je pošao u Đakovo gdje ga je lijepo primio biskup Kuković. To će nam postati još razumljivije ako kažemo da je Tombor bio pristaša Jana Kollara. Služio je u raznim župama u Hrvatskoj, a od 1862. u Erdeviku. God. 1867. izabran je srijemskim narodnim zastupnikom u hrvatskom saboru. Kako je znao mađarski, bio je hrvatski delegat na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru u Pešti. God. 1875. služio je u Piškorevcu (sic!). Narodnim zastupnikom je bio i 1870. i 1878. U mirovini je živio u Đakovu gdje je i umro 30. siječnja 1911.“(383.).

Upozorujem na tvrdnju po kojoj je Tombor stigao u Hrvatsku nakon okončana školovanja, jer je tada „pošao u Đakovo gdje ga je lijepo primio biskup Kuković.“ Zatim da je „služio u raznim župama u Hrvatskoj, a od 1862. u Erdeviku.“ Ovo se razumije kako je prije dolaska u Erdevik službovao negdje na župi ili možda župama. U daljemu mojemu izlaganju vidjet će se da bijaše drugačije.

Među zadnjima se Tomborom pozabavio Dionizije Švagelj. Pod skupnim naslovom „Biobibliographia slavonica“ u osječkoj Reviji 6/1967. objavljeni su bibliografski podaci što se odnose na Janka Tombora. Tu je, dakako, i obvezatan životopis. Švagelj kazuje zbog čega je biskup Kuković uputio svoga svećenika Janka Tombora baš u Erdevik, i to na novoosnovanu župu, koje dakle on bijaše prvim župnikom. Uzrok je bio praktične naravi. Naime u podfruškogorskome selu Erdeviku (selu u podnožju Fruške gore) nastanjeno je dosta domaćih Slovaka. Šaljući k njima J. Tombora, jednim je udarcem pogodio dvije muhe: ugodio Erdevičanima, i njihovu prvomu župniku. Našao se svoj među svojima. Gotovo je suvišno navoditi kako je prvi svećenik bio objeručice prihvaćen u svojoj prvoj župi. Tamošnji su Slovaci rado dočekali čovjeka iz domovine svojih otaca i djedova, koji je k tomu s njima govorio na njihovu, slovačkome jeziku. Da bijaše obljubljen, svjedoči i to što je u tome kraju bio izabran za narodnoga zastupnika u Hrvatski sabor. Tu je kročio u politički život, odnosno nastavio gdje je prestao napuštajući domovinu Slovačku. Naime zna se da je prije pisao političke članke u slovačkim novinama. Sada će se političkomu životu predati idućih desetak godina; neće biti glasan, ali će ostati ustrajan i odan narodnoj stvari. Nikada se neće kolebati, niti

će pokleknuti u tim teškim godinama mađarskoga i austrijskoga drskog pritiska. Mora da ga je ipak zamorio politički život, politika uopće jer joj se nikada više nije vratio napuštavši Hrvatski sabor nakon drugoga mandata.

I

Pretražio sam dio građe u arhivu Đakovačke biskupije ne bih li čime dopunio škrte podatke Tomborova životopisa. Ne bijah zavidne sreće, ali ne ostah ni praznih ruku. Zahvaljujući tomu, naći će se ovdje koja dopuna i manji dobni ispravak.

U peštanskome sjemeništu Tombor je okončao dvije godine bogoslovnih studija. Pregledao sam zapisnike sjednice profesorskog zbora tih godina. Za dotični je slučaj važan „Zapisnik profesorskog zbora Visoke bogoslovne škole u Đakovu“ za godinu 1847. Te se godine prvi put spominje Janko Tombor. U popisu slušatelja III. godine (dakle V. semestra) pod rednim brojem 5. upisano je rukom: **Secularis Tombor Johannes**.

Apozicija „secularis“ ispred prezimena znači kako još nije bila riješena njegova pripadnost Đakovačko-srijemskoj biskupiji. U slijedećoj, tj. četvrtoj godini pred njegovim prezimenom u upisnici ne stoji nikakav dodatak, što znači da već bijaše riješeno pitanje Tomborove pripadnosti dotičnoj biskupiji.

Zaključujem kako je jedno vrijeme Tombor proveo u Đakovu učeci hrvatski jezik. Prije negoli je nastavio studije. Premda se u Pešti družio sa svojim hrvatskim prijateljima, bit će da nije mnogo ovladao hrvatskim jezikom pa ga moraše još stanovito vrijeme učiti u Đakovu. U protivnome bi valjda odmah nastavio naukovanje na Visokoj bogoslovnoj školi. Bez krupna razloga sigurno ne bi gubio jednu godinu. Službenih zapreka nije imavao jer ga biskup bijaše uzeo pod svoje okrilje. Smetnjom nije moglo biti ni određenje pripadnosti biskupiji. Kako se vidjelo, treću je godinu studirao kao „secularis“. Bio je studentom prije rješenja pitanja pripadnosti toj biskupiji. Biskupija u Đakovu nije patila od birokratskih stega i spona.

Također su jasni podaci za slijedeću godinu. Njih je donio Matija Pavić i objelodanio u knjizi „Biskupijsko sjemenište u Đakovu - 1806 - 1906“ (Đakovo 1911.). Te je četvrte godine studiranja Tombor također pod rednim brojem 5. Promjena nije bilo pri prijelasku iz četvrte u petu godinu. Pavić naime prenosi iz upisnice. U njegovoj knjizi stoji: **Tombor Ivan, iz Žilene (Slovačka) došao iz Pešte u III. g. (1847)**“.

Na četvrtoj godini bijahu još slušatelji: Edmundo Bočkor iz Osijeka, Cvjetko Latković iz Slavenskoga Broda, Franjo Pavković iz Đakova, Antun Pečenovsky iz Vukovara, Franjo Šagovac iz Karlovca. Istupio je Matej Cerhauer, pridošao Josip Mosbauer iz Zagreba.

Dakako, poslije ovoga više se ne susreće ime Janka Tombora među slušateljima Visoke bogoslovne škole u Đakovu. Njegovo je naukovanje bilo svršeno.

Tombor je zaređen za svećenika 25. svibnja 1848. godine. U skupini su bila 42 zaređenika, među njima dva književnika: Janko Tombor i Stjepan Johanides. Iznosim da su to bili zadnji zaređenici biskupa Josipa Kukovića, jer je još iste godine na biskupijsku stolicu sjeo Josip Juraj Strossmayer. Budući da je istom 1862. Tombor primio svoje prvo mjesto na župi, u Erdeviku, iskršava pitanje: što je radio i gdje je bio u tih 14 godina (od 1848-1862.)? Logično je pretpostaviti da je sve to vrijeme proveo u Đakovu, u sjemeništu ili biskupiji. Međutim ni u jednome piščevu životopisu o tome se ništa ne govori. Jedino je Ravlić napomenuo kako je služio „u raznim župama u Hrvatskoj, a od 1862. u Erdeviku“, no ne spominje niti jednu od tih „raznih“ župa. Nije mogao označiti niti jednu, jer bi se to kosilo s logikom stvari. Ukoliko je naime Erdevik njegova prva župa i u njoj prvo župnikovanje, onda otpada svako pretpostavljanje kako je prije 1862. bio na kojoj župi. Opet pripominjem kako u arhivu Đakovačke biskupije ne nađoh ništa o tome razdoblju Tomborova službovanja. (Bit će ipak zbog toga što arhiv nije sređen, k tome iz njega je dosta građe otišlo na stranu). No, na sreću, pismenih svjedočanstava ima. U knjizi Milka Cepelića i Matije Pavića „Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski“ (Zagreb 1900-1904), izdane u prigodi pedesete obljetnice Strossmayerova biskupovanja, biva idući stavak:

„Uz službu crkvenu i propovjedničku obavljaju prebendari i poslove kancelarije biskupske u svojstvu kancelista. Za doba biskupa jubilara obnašahu službu prebendara i propovjednika stolne crkve ovi svećenici: /...../ 8. **Tombor Ivan, poslije župnik erdevački.....**“ (208.).

Kanonici Cepelić i Pavić napisali su podebelu knjigu, na njoj su radili više godina koristeći se arhivskim podacima. Ne treba sumnjati da im bijaše dostupna sva raspoloživa građa. Uz to i Tombor je još bio živ te su ovaj podatak mogli dobiti od njega, iz prve ruke. Nije sumnje da je spomenuto razdoblje pisac proveo u Đakovu na službi prebendara i propovjednika stolne crkve. Biskup Strossmayer mu je išao na ruku, želio mu je omogućiti što bolje uvjete za književni rad. Na župi, u zabačenu selu slabiji su uvjeti za književno stvaranje, talenat pomalo otupljuje zbog slabih dodira s kulturnijom sredinom. U Đakovu bijahu kud i kamo povoljnije prilike za književno stvaranje, stoga ga je biskup tu zadržao. Nije isključeno da je s njime imao druge kakve nakane. Profesorsku službu u sjemeništu i bogosloviji, a može biti da je gledao i na Slovačku. Poznata je biskupova širina, a slovački je narod puno volio, za nj se zauzimao i pomagao mu koliko mogaše. Zbog svega bih se malko na tome zadržao ovdje. Dok je J. J. Strossmayer učio bogosloviju u Pešti, drugovaše sa slovačkim studentima i tako se izravno upoznao s teškim političkim, kulturnim i društvenim stanjem slovačkog naroda. I trajno ga je boljela njegova zla sudbina. Poslije kao zastupnik u Hrvatskome saboru 1861. on je toplim riječima preporučio zastupnicima „Memorandum“ slovačkih domoljuba što ga sastaviše u Turčijanskome Sv. Martinu. Njime su tražili priznanje slovačke narodnosti

i javnu uporabu materinskoga jezika. Slovaci su bili uputili „Memorandum“ Ugarskom saboru, no kako su znali da tamo neće naići na topao primitak, već obratno, poslaše ga istodobno i Hrvatskome saboru da bi ga Hrvati poduprli. No poslali su ga posredno – na ruke biskupu Strossmayeru. Predajući ga Saboru, biskup izreče plamen govor koji je okončao riječima „Načelo ravnopravnosti i slavjanske uzajamnosti uvijek su bila i biti će sjajna ona zastava pod kojom će hrvatski narod za slobodu i prava čovječnosti se boriti. Zato sam uvjeren da će naš narod rado pristati uz pravedne želje bratskoga naroda slovačkog u Ugarskoj, pa će rado pristati uz načelo ravnopravnosti u cijelom carstvu, bez kojega o slobodi u Austriji ni govora biti ne može.“ Bijaše to zapravo nastavak njegovog zauzimanja za Slovake. Prije je u Carevinskome vijeću u Beču 1860. izjavio kako u Ugarskoj uz druge narode opstoji i slovački, koji ima pravo na svoj jezik i narodnost.

Znano je dalje kako je Ljudevit Gaj, vođa Hrvatskoga preporoda, predlagao Slovaka Štefana Mojzesa za đakovačkoga biskupa, no u tome nije uspio. Za biskupa Beču ga je predložio zagrebački nadbiskup Juraj Haulik (također rodom Slovak), ali i taj pokušaj bi uzaludan. No uspjelo je Strossmayeru. Na jednoj svečanosti u Beču on je svojim nastupom snažno djelovao na ministra Alexandera Bacha („zloglasnoga ministra Bacha“). Zaista ga bijaše zanio. I taj je trenutak Strossmayer iskoristio i privolio Bacha da prihvati Mojzesovo predloženištvo (kandidaturu). Nakon toga je Štefan Mojzes 30. kolovoza 1850. bio imenovan biskupom u Banskjoj Bistrici. I nikada se nije pokajao zbog toga čina, jer je Mojzes bio veliki čovjek svojega naroda.

Kada je pak osnovana Matica slovačka, Strossmayer je u njezinu zakladu priložio 1 000 forinti. Jednako je dao stanovitu svotu Čulenovoj i Šafarikovoj zakladi za školovanje siromašnih slovačkih učenika.

Smatrah kako spomenuto bijaše potrebno reći da bi se bolje sagledao četrnaestogodišnji Tomborov boravak u Đakovu odmah nakon što je okončao školovanje i bio zaređen. Ne bih hotio kazati da su Slovaci bili Strossmayerova slabost, on se za njih zauzimao kao pošten čovjek i Slaven. Suosjećao je s tim narodom kojega položaj nije bio ništa bolji negoli hrvatskoga naroda. A jačanjem Slovaka slabio je mađarski i austrijski imperijalizam. Širina se biskupovih pogleda ćutjela gdje god je on mogao doprijeti posredno i neposredno. A uza nj se nalazio jedan predstavnik slovačkoga naroda, poznat i priznat hrvatski književnik. Biskup ga nikada nije ispuštao iz vida.

Tombor je u Erdeviku župnikovao do 1875. godine. Tada je premješten u Piškorevce, selo južno od Đakova, daleko oko 6 km, odnosno 3 km od željezničke postaje Strizivojna-Vrpolje, što leži na pruzi Zagreb-Beograd. Do željezničkoga stajališta Piškorevci-Budrovci daleko je 2 km. Stajalište je na lokalnoj pruzi Osijek-Strizivojna-Vrpolje. Nije teško pogoditi razloge Tomborova premještaja u Piškorevce. Piškorevci su bili patronatskom župom biskupa Strossmayera. A on je htio imati bliže Janka Tombora i praktično ga postavio

na svoju župu. Tombor se opet želio naći što bliže biskupu i Đakovu. Svrha bijaše i osjećajna i politička i kulturna. Strossmayer je bio idejnim voditeljem Narodne stranke kojoj pripadaše i Tombor. U Đakovu je proveo svoje mlade godine i srodio se s njime. Đakovačka bogoslovija s bogatom knjižnicom omogućavala je visoko kulturno življenje, ponajviše uvođenje u suvremene tokove hrvatske književnosti te većih evropskih književnosti. U Piškorevcima je Tombor ostao do konca svoga službovanja, tj. do umirovljenja 1904. godine. Po umirovljenju napuštao je Piškorevce i preselio u Đakovo. U njemu je umro 30. siječnja 1911. Doživio je visoku starost, umro je u 87. godini života.

Kako je Tombor najdulje službovao u Piškorevcima, pretpostavljam sam da bi u župnome uredu moralo biti pisanih podataka o njemu, možda kakav njegov rukopis ili drugo svjedočanstvo. Na žalost, pri koncu II svjetskoga rata skoro je u cijelosti uništen arhiv piškorevačke župe. Ipak na nj postoji jedna uspomena. U „Spomenici župe Piškorevci“, koja se nalazi u Župnom uredu, ima jedan zapis. Na njegovoj uvodnoj stranici piše: „Događaji retrospektivno unijeti u zadnjih 80 i više godina“. Dalje na str. 339. biva bilješka:

„Danom 31. prosinca 1904. umirovljen je župnik ove župe Ivan Krs. Tombor, em. vađ., pak odselio u Đakovo. Patron župe, Biskup đakovački, J. J. Strossmayer, podijelio je istu župu Ivanu Crniću, vicerektoru u Đakovačkom sjemeništu, koji je položio propisanu prisegu itd. i preuzeo upravu župe, preselio se u Piškorevce 28. i 30. siječnja 1905. Stvari njegove selili, iz Piškorevaca: Antun Brlošić, kb. 53; – Stipo Blažević, kb. 17.; – Ivo Vrtarić, kbr. 3.; – Andrija Gregić, 88.; – Martin Maršić; iz Budrovaca: Antun Kretonić, 85.; – Marko Mumić, 87.; – Stipo Budrovac, 23. –“

Navedeni je sadržaj upisao župnik Ivan Crnić, Tomborov nasljednik na Piškorevačkoj župi. Ništa više o Tomboru u župi gdje je proveo najveći dio svećeničkoga života.

II

Piščev život ne bi bio cjelovito oslikan ako se ne bi osvijetlilo njegovo političko djelovanje dok se živo zanimao politikom u svojstvu narodnoga zastupnika u Hrvatskome saboru. Potpuni podaci o političkim prilikama u Slavoniji u XIX. stoljeću priopćeni su u djelu Rudolfa Horvata „Slavonija – povjesne raspre i crtice“, knjiga I, (Zagreb 1936.). Njime sam se koristio u sastavljanju ovoga poglavlja.

Na izborima za Hrvatski sabor 1867. godine koje je provodio „namjesnik banske časti“ barun Levin Rauch, okorjeli unionist, smanjen je broj izabranih zastupnika od 123 na 66, ali ostade isti broj virilnih članova Sabora. Taj je izborni zakon bio oktroiran od cara Franje Josipa II. kako bi u Hrvatski sabor ušlo što više pristaša Hrvatsko-ugarske nagodbe. K tomu je bio vršen pritisak na birače, naročito na državne službenike i svakoga tko je na bilo

koji način ovisio o vlasti. Stoga ishod unaprijed bijaše poznat: pobijedili su Rauchovi unionisti u 49 izbornih kotara, a Narodna stranka biskupa J. J. Strossmayera tek u 17. Među zastupnicima Narodne stranke bio je izabran Janko Tombor u Erdeviku. Od istaknutijih ljudi s njime udoše u Sabor još povjesničar Franjo Rački, botaničar Ljudevit Vukotinović, dr. Marijan Derenčin, Josip Torbar, Julije Bubanović, Jovan Subotić, dr. Mihajlo Polit i dr. Pripomenuti je kako tada u Austro-Ugarskoj nije opstojalo opće pravo glasa. Ono se osnivalo na visini poreske stope.

Nakon izbornoga nasilja jasno je bilo da će uskoro unionistička većina u Saboru sklopiti nagodbu s Mađarima; Narodnjaci to ne mogahu spriječiti pa se odlučise na drugi korak: 15. siječnja vratiše svoje mandate. Obećanje iznevjeriše Vukotinović i Simo Filipović. Za nagradu je Vukotinović postao potpredsjednikom Hrvatskoga sabora. Tako prijede među sljedbenike saveza s Mađarima. Sustegnuće od sudjelovanja u saborskome životu zastupnika Narodne stranke nije omelo unioniste da se nagode s Mađarima. Nagodba je sklopljena bez ikakvih otpora u Saboru, kralj ju je potvrdio 8. studenoga 1868. Postupak narodnjačkih zastupnika osjetit će se kasnije, u povoljnijim prilikama, kada se tražila i dobila tzv. revizija Nagodbe. Rečeno je kako je Nagodba u Saboru donijeta jednostrano, bez nazočnosti predstavnika zastupnika Narodne stranke. Nakon sklapanja Nagodbe protiv nje je ustala golema većina čitava naroda. Pod pritiskom narodnoga gnjeva i zbog prljave afere oko isušenja Lonjskoga polja u koju se upleo Rauch, isti morade odstupiti 1871. Njega naslijedi ban Koloman pl. Bedeković. Raspisao je izbore za Sabor koji bijahu obavljani u svibnju te godine. Opće je ozračje bilo povoljnije, što se pokazalo i u izbornoj pobjedi Narodne stranke. Narodnjaci dobiše 51 mandat, unionisti jedva 14! Bijaše to zaista trijumf narodne volje nad nasiljem i nepravdom.

U Erdeviku je 1871. ponovno izabran Janko Tombor, dakako na listi Strossmayerove Narodne stranke. Glasujući za nj ponovno, birači su potvrdili ispravnost njegova postupka prilikom vraćanja zastupničkoga mandata 1868. godine. Kada dakle jedan predložnik bude dvaput biran u istome izbornom kotaru, sigurno je to znak da je veoma cijenjen u sredini koja za nj ponovno glasuje. Doda li se da Tombor bijaše tuđincem po rođenju, onda je to dokazom njegove velike objubljenosti. Razumio je težnje svoga naroda i borio se za njihovu ostvarbu.

Na tome nije ostalo. Godine 1872. Hrvatskoj bijaše pripojeno područje Varaždinske krajine. Iduće je godine na bansku stolicu sio Ivan Mažuranić. U tijeku njegova banovanja u Đakovu se glasovalo dva puta za narodne zastupnike: 31. srpnja 1875. za zastupnika grada Đakova, zatim 4. kolovoza iste godine za zastupnika seoskih općina Đakovačkoga kotara. Budući da tada Janko Tombor bijaše župnikom u Piškorevcima, bio je predložen za zastupnika seoskih općina. I za nj glasovahu doslovno svi birači: izabran je jednoglasno. To je

postigao Janko Tombor, skroman čovjek, čvrsta karaktera i razvijena osjećaja za narodne želje i potrebe, čovjek velike kulture i širokih pogleda na život.

Po isteku toga mandata Tombor se više ne pojavljuje u političkome životu. Sigurno ga se bio nasitio. Još se nalazio u zavidnoj muževnoj snazi. Izgleda kako je zaključio da mu je dosta i književnoga rada i politike; iz njih je istupio u korist mladih i poletnijih. U književnost je ulazilo pokoljenje budućih realista, na političkome je obzoru počela jačati Hrvatska stranka prava.

III

Budući da su u isto doba u Hrvatskoj živjela i javno djelovala dvojica Slovaka – Bogoslav Šulek i Janko Tombor – to se sama od sebe nameće usporedba među njima. (Treći Slovak – nadbiskup J. Haulik s obzirom na svoj položaj ne može se uspoređivati s njima). Šulek je stigao u Hrvatsku u času njezina nacionalnoga i kulturnog preporoda, u razdoblju zanosa i poleta, u usponu. I odmah se uključio u pokret i osjetno doprinio njegovu razvoju. Tombor je došao 1846., dakle pred njegov kraj, našao se u Đakovu u studentskoj klupi. I kada je dokončao školovanje, nacionalni pokret bijaše na početku svoga kraja. Sudbinu mu je zapečatio Bachov apsolutizam. Tombor tek tada razvija svoju jaču književnu djelatnost, a ne posustava ni Šulek. Poslije se Šulek potpuno predaje znanstvenomu radu, Tombor ulazi u politički život. I Šulek i Tombor vinuše se visoko u svojoj drugoj domovini: prvi posta uvaženi jezikoslovcem i članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dapače jedno vrijeme i njezinim tajnikom, drugi pak književnikom i nekoliko puta narodnim zastupnikom. Njihov doprinos novoj domovini bio je znatan. Šulekov se jako osjeća i danas, Tombor je ipak najveći hrvatski prozni pisac u apsolutističko vrijeme!

Nije poznato bijahu li ova dva hrvatska Slovaka u kakvim međusobnim dodirima. I jesu li se osobno poznavala? Prijateljevala? Dopisivala se? Makar za ovo ne nađoh nikakvih svjedočanstava, mora se pretpostaviti da su znali jedan za drugoga. Protivno je skoro nemoguće! Dok je Tombor bio zastupnikom u Saboru, češće je boravio u Zagrebu. I vjerojatno je potražio svoga cijenjenoga sunarodnjaka, za koga je morao čuti i znati, jer i surađivahu u istim časopisima.

Uzged se nameće još jedno pitanje: Kakav je bio Tomborov odnos s roditeljima i ostalom rodbinom, poznatijim Slovacima i općenito sa svojom Slovačkom domovinom? Ni o tome se ništa ne zna, a, na žalost, ne nađoh ni na kakav pisan podatak koji bi barem štogod posvjedočio o tome. Više je nego sigurno da pisac nije prekinuo sveze s domovinom, jer čovjek njegova kova, čovjek blag i prijatan, istančanih osjećaja, domoljuban, sin maloga potlačena naroda i protivnik austro-mađarske tiranije, to naprosto nije mogao. Ako ne ni zbog čega drugoga, ono zbog svojega štićenika biskupa Strossmayera koji se tvorno zauzimao za slovački narod.

Kao što se moglo razumjeti, Tombor nije govorio o svojem životu u Slovačkoj, osim što je naveo mjesto i vrijeme rođenja i školovanje u Pešti. Sve ostalo je prekriveno velom tajne. Nije npr. znano iz kakve obitelji potječe, gdje je pohađao osnovnu i srednju školu. Po svoj prilici se školovao u rodnome mjestu, jer je u Žilini opstojala i srednja škola u to doba. No ovo je tek pretpostavka. Nikoli je Andruču pisac rekao da je „već kao bogoslov pisao mnogo u slovačkim političkim novinama“ te kako ga je takvo političko djelovanje naglano promijeniti dijecezu. Jednostavnije kazano, time je sebi presjekao put povratka u Slovačku ako je želio biti svećenikom. Nije teško ustanoviti u kojim je novinama surađivao, jer ih je u ono doba u Slovačkoj malo izlazilo. A to bi bilo vrijeme od 1843. do 1866. godine. Međutim, o tim se njegovim političkim člancima stvarno ništa ne zna. Samo se može zaključiti da je u njima provijavao domoljubni osjećaj, što znači kako su bili napereni protiv mađarske i austrijske hegemonije nad slovačkim narodom i inim narodima jednaka položaja u toj tamnici naroda. Prema tome je njegovo kasnije političko djelovanje u Hrvatskoj nastavkom onoga što je provodio u Slovačkoj. I u dosta sličnim prilikama. Razlika je u tome što su mu crkvene vlasti, oličene u osobi biskupa J. J. Strossmayera, išle na ruku i dapače ga poticale.

Dalje bi trebalo utvrditi je li se Tombor ikada kasnije javljao u slovačkim novinama i časopisima. S obzirom na to da se bio zamjerio vlastima, valja računati kako je svoje priloge objavljivao i pod pseudonimom. Navedena pitanja i druga što se odnose na njegov život u rodnoj domovini čekaju odgovor. Dok on ne stigne, nije moguće sastaviti potpun pišćev životopis. Za to su najpoznatiji slovački kulturni radnici, posebno profesori književnosti i političke povijesti. Posao nije odviše težak zbog toga što je J. Tombor kratko javno istupao u Slovačkoj.

IV

Bibliografiju književnih djela Janka Tombora i literaturu o njemu objavio je – kako je navedeno – D. Švagelj u osječkoj Reviji 6/1967. Prenosim ih odatle u cjelini:

Bibliografija:

1. *Božjak Morovički*, pripovijetka, Neven, 1852.
2. *Hajdukova zaručnica*, pripovijetka, Neven;
3. *Ljubav na istoku*, pripovijetka, Neven;
4. *Kula na Dunavu*, pripovijetka, Neven;
5. *Odmetnik*, pripovijetka, Neven, 1854; br. 1, 2 i 3;
6. *Noćna luč*, pripovijetka, Neven 1854; br. 1. i 2.

Pjesme:

7. *Na Veliku Gospoju*, Katolički listi zagrebački, 2/1850, br. 32, str. 249;
8. *Serbstvu!*, Neven, 1/1852, br. 25, str. 385;
9. *Na moru*, Neven, 1/1852, br. 48, str. 751;
10. *San*, Neven, 1/1852, br. 52, str. 817;

11. *Prognanik*, Neven, 3/1854, br. 8, str. 113;
12. *Na pustom predelu*, Neven, 3/1854, br. 8, str. 127;
13. *Zora*, Neven, 3/1854, br. 10, str. 157;
14. *Savske pesni*, Neven, 3/1854, br. 17, str. 257;
15. *Ružin san*, Neven, 3/1854, br. 25, str. 399;
16. *Krajini*, Naše gore list, 2/1862, br. 3, str. 17; Ista pjesma u „Svjetlu“ 20/1904, str. 10.
17. *Pjesme na dan svet. Cyrilla i Methoda*, Dragoljub, 2/1863, str. 65.
18. *Otče naš!*, Zatočnik, 1/1869, str. 99; isto i u Narodnom listu, 9/1870, str. 2;
19. *Pjesnikov oproštaj*, Hrvatska, 1906, br. 45, str. 5;
20. *Pred slikom tvojom*, Hrvatska, 1906, br. 45, str. 5.

Literatura:

1. *Nikola Andrić*, dr.: Pod apsolutizmom, Zagreb, 1906, str. 61;
2. *Dr. Antun Barac*: Hrvatska književnost II, Književnost pedesetih i šezdesetih godina, JAZU, Zagreb, 1960, str. 162-165;
3. *Dr. B. V(odnik)*: Tombor Janko, Stanojevićeva Narodna Enciklopedija SHS, sv. IV, str. 824, Zagreb, 1929;
4. *Isti*: Hrvatska novela do Šenoine smrti, Rad JAZU, 1925;
5. *Dr. David Bogdanović*: Pregled književnosti hrvatske i srpske, knj. II, dio I, Zagreb 1916; Janko Tombor, str. 501-504;
6. *Ivanko Vlašićak*: Nekolike hrvatske brazde. Današnji najstariji hrvatski književnici-svećenici; Još dva ilirca na životu! Memoari naših uglednih ljudi: „Hrvatsko pravo“, Zagreb, 1910, 4327/82; Osvrt na N. Horvata, Janka Tombora, Ferdu Filipovića, Franju Ivekovića i Dragutina Jambrečaka;
7. *Literarne valute Karlovca*. Poslije Ilirskog preporoda, Narodne novine, 99/1933, br. 11, str. 2-4; Osvrt na Ivana Filipovića, Janka Tombora, Nikolu Borojevića, Dragojlu Jarnevićevu, Abela Lukšića, Stjepana Lopašića i Zvonimira Asangera;
8. *Hrvatski književnik Janko Tombor*, Novi list, 9/1906, 176;
9. *Janko Tombor*, Katolički list, 62/1911, br. 6, str. 48;
10. *Dr. Nikola Andrić*: Zaboravljeni književnici, Hrvatska, 1906, br. 45, str. 5. Prikaz djela Janka Tombora i Ferde Filipovića;
11. *Isti*: *Janko Tombor*: Život i rad jednog pripovjedača iz apsolutističkog vremena, Narodne novine, Zagreb, 72/1906, br. 142, str. 2-4;
12. *Dr. Ivan Esih*: Početak književnog rada Janka Tombora. Nekoji dosad nepoznati podaci o J. Tomboru kao književniku i političaru. Obzor, Zagreb, 71/1930, br. 92, str. 5 i br. 93, str. 5;
13. *Dionizije Švagelj*: Ilirci iz Slavonije, referat simpozija JAZU: Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti, 1966;
14. *Sl(avko) Ježić*: Hrvatska književnost, Zagreb, 1944;
15. *Dr. Jakša Ravlić*: Janko Tombor, Hrvatski narodni preporod, Ilirska knjiga II, Zagreb 1965, knj. 29. Pet stoljeća hrvatske književnosti, str. 385-400.
16. *Dionizije Švagelj*: Janko Tombor, Biobibliographia Slavonica (Pisci Slavonije), Revija 6., 1967. Osijek, str. 131-3.

JANKO TOMBOR, SLOVAK-a CROATIAN WRITER

The first known Slovak to whom Croatia had become the second homeland was gifted linguist Bogoslav Šulek (1816-1895), and the second was a poet and story-teller Janko Tombor. As a young man Tombor wrote political articles, poems and stories, but a little and wrongly was written about him. Working in Đakovo bishop's diocese archives there have been found some new facts about Tombor's life to correct the mistakes in the literature. It is proved that Tombor was registered in the third year of seminary in Đakovo, so he hadn't come to Croatia after his schooling. In Đakovo he had finished theological seminary and bishop Kuković ordained him in 1848. It was also claimed that Tombor had served in different parishes, and from 1862. in Erdevik. In the archives there have been found incontestable facts that Tombor lived in Đakovo in the period 1848-1862. as a prebendary and a preacher of the cathedral. Our writer had been holding the office of the parish priest in Erdevik till 1875. and then, untill he was retired in Piškorevci near Đakovo.

The writer's political work is important. On the elections for the Croatian parliament he was elected in Erdevik as a representative of a People's party. Because of the preparing of the agreement with the Hungarians, which the People's party couldn't prevent, they gave back their mandates. On the elections in 1871. Tombor was again elected in Erdevik. And on the elections in 1875. he was elected as a representative of rural communes in Đakovo district.

It is known that Tombor co-operated in the Slovak political newspapers but it is unknown when, how much and of what value are those writings. Slovak cultural workers should investigate that topic.